

AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI JAMIYATDAGI O'RNI

Turdiyeva Dilnavoz Ramazonovna

Qorovulbozor tumani kasb-hunar maktabi matematika va informatika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni haqidagi maxsus masalaga ushbu kirish qismida biz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sir qiluvchi to'rt o'lchovni: siyosat, biznes, texnologiya va jamiyatni hisobga oladigan kontseptual asosni taqdim etamiz. Bir necha oldingi ramkalarini ko'rib chiqishdan tizimli ravishda qurilgan, ammo umumiy e'tiborga ega bo'lgan ushbu ramka ushbu maxsus sondagi sakkizta maqola uchun kontekstni va kelajakda olib boriladigan tadqiqotlar uchun ko'rsatmalarni taqdim etishga mo'ljallangan.*

KIRISH

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) zamonaviy jamiyatning barcha jabhalarida muhim rol o'ynaydi. AKT bir-birimiz bilan muloqot qilish uslubimizni, kerakli ma'lumotlarni qanday topishimizni, ishlashimizni, biznes yuritishimizni, davlat idoralari bilan muloqot qilishimizni va ijtimoiy hayotimizni qanday boshqarishimizni o'zgartirdi. AKT kundalik hayotga ta'sir qilar ekan, ular makroiqtisodiy o'sishga ham ta'sir qiladi, bu esa o'z navbatida infratuzilma va turmush darajasini yaxshilash orqali jamiyatga yanada ta'sir qiladi.

Garchi 'ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish' tushunchasi tadqiqotlarda va amaliyotda keng qo'llanilsa-da, uning ma'nosi har doim ham aniq bo'lmasligi mumkin. So'z 'rivojlanish' taraqqiyot yoki avansni nazarda tutadi va jamiyatda ongli ravishda yoki ongsiz ravishda amalga oshiriladigan, ushbu jamiyatni yaxshilashga qaratilgan umumiy faoliyat sifatida belgilanishi mumkin (Stec, Filip, Grzebyk va Pierscieniak, Citation2014). Saralash 'ijtimoiy-iqtisodiy,' o'zi ikki so'z birikmasi, ijtimoiy omillar bilan bog'liq, ta'lim kabi, va kasb, shuningdek iqtisodiy omillar, daromad va resurslar kabi. Shunday qilib, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi yoki yaxshilanishi jarayoni sifatida belgilanishi mumkin, chunki ular shaxs, tashkilot yoki umuman jamiyat bilan bog'liq (Roztocki & Vaystroffer, Citation2016).

Ushbu maxsus nashrdagi hujjatlarning barchasi AKTning jamiyat va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning turli jabhalarida, masalan, ta'lim va o'qitish, ma'muriyat, tashkiliy munosabatlar, loyihalarni boshqarish, xizmatlarni ko'rsatish va tibbiy yordamdagi roli bilan bog'liq. Ushbu tahririyatda biz AKTning ushbu ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi roli atrofida ba'zi tuzilmalarni taqdim etishga harakat qilamiz, shuningdek, jamiyat, texnologiya, biznes va hukumat siyosatining turli jihatlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bilan qanday bog'liqligini ko'rsatamiz.

Ko'p o'lchovli kontseptual asosimizni joriy etishdan oldin, biz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bilan shug'ullanadigan ilgari nashr etilgan ramkalarini qisqacha ko'rib chiqamiz va ularning afzalliklari va kamchiliklarini muhokama qilamiz. Bizning o'z doiramiz qisman ushbu oldingi ramkalarga asoslangan. O'zimiz taklif qilgan doirani muhokama qilgandan so'ng, biz ushbu maxsus sonda sakkizta hujjatni taqdim etamiz va ularni taklif qilingan

ramka kontekstiga kiritamiz.

2. Mavjud ramkalar

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bo'yicha hozirgi tadqiqot manzarasini baholash uchun biz adabiyotlarni mavjud ramkalar yoki modellar uchun qidirdik. Ilgari yaxshi o'ylangan model tallon va Kraemer tomonidan kontseptual asosdir (Citation2000), bu AKTni iqtisodiy to'lovlar va iqtisodiy rivojlanish bilan bog'liq. Biroq, bir vaqtning o'zida rivojlanishning ijtimoiy va iqtisodiy jihatlariga qaratilgan kontseptual asoslar kam uchraydi. Umuman olganda, biz AKTning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ayrim jihatlariga ta'sirini tushuntirishga harakat qiladigan oltita ilgari nashr etilgan ramkalarni aniqlay oldik. Biz ularni eng erta nashrdan boshlab nashr etish tartibida qisqacha muhokama qilamiz.

Madon (Citation2000) rivojlanayotgan mamlakatlarda Internet va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tushuntirishga harakat qiladigan kontseptual asosni taklif qildi. Ushbu ramka adabiyotlar, anekdot dalillar va taxminlar asosida ishlab chiqilgan. Bu Internet to'rt asosiy omillarga asosan ijobiy ta'sir ko'rsatadi, deb taklif qiladi: iqtisodiy hosildorlik guvoh sifatida iqtisodiy o'sish,; sog'liqni saqlash, ta'lim, va qashshoqlik kamaytirish, shu jumladan, ijtimoiy farovonlik, ya'ni. demokratiya; va barqaror rivojlanish orqali jismoniy muhit. Madon internetning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini osonlashtiradigan vositachilik institutlarining, shu jumladan hukumat harakatlarining muhimligini ta'kidlaydi. Axborot texnologiyalari ma'lumotlarni boshqarish va qayta ishlash texnologiyalaridir.

Odatda bu atama ostida kompyuter texnologiyalari tushuniladi. Axborot texnologiyalari sohasida turli axborotni kompyuter va kompyuter tarmoqlari orqali yig'ish, saqlash, himoyalash, qayta ishlash, uzatish kabi amallar ustida ishlar olib boriladi.

Axborot texnologiyasi asosiy texnik vositalari sifatida hisoblash- tashkiliy texnikadan tashqari aloqa vositalari – internet, telefon, teletayp, telefaks va boshqalar qo'llaniladi.

Axborot texnologiyasi insoniyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ham mavjud bo'lgan bo'lsada, hozirgi zamon axborotlashgan jamiyatining o'ziga xos xususiyati shundaki, sivilizatsiya tarixida birinchi marta bilimlarga erishish va ishlab chiqarishga sarflanadigan kuch energiya, xomashyo, materiallar va moddiy iste'mol buyumlariga sarflanadigan xarajatlardan ustunlik qilmoqda, ya'ni axborot texnologiyalari mavjud yangi texnologiyalar orasida yetakchi o'rinni egallamoqda.

Axborot texnologiyalari industriyasi majmuini kompyuter, aloqa tizimi, ma'lumotlar ombori, bilimlar ombori va u bilan bog'liq faoliyat soxalari tashkil kiladi.

Bugungi kunda axborot texnologiyasini shartli ravishda "saqlovchi, ratsionallashtiruvchi, yaratuvchi" turlarga ajratish mumkin. Birinchi turdagi texnologiyalar mehnatni, moddiy resurslarni, vaqtni tejaydi. Ratsionallashtiruvchi axborot texnologiyalariga chiptalar buyurtma qilish, mexmonxona xisob-kitoblari tizimlari misol bo'ladi.

Yaratuvchi (ijodiy) axborot taxnologiyalari axborotni ishlab chiqaradigan, undan foydalanadigan va insonni tarkibiy qism sifatida o'z ichiga oladigan tizimlardan iborat.

Axborot texnologiyalarining xozirgi zamon taraqqiyoti hamda yutuqlari fan va inson faoliyatining barcha soxalarini axborotlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Jamiyatni axborotlashtirish deganda, axborotdan iqtisodni rivojlantirish, mamlakat fan-taxnika taraqqiyotini, jamiyatni demokratlashtirish va intellektuallashtirish jarayonlarini jadallashtirishni ta'minlaydigan jamiyat boyligi sifatida foydalanish tushuniladi.

Darxaqiqat, jamiyatni axborotlashtirish—inson xayotining barcha jabxalarida intellektual faoliyatning rolini oshirish bilan bogliq ob'ektiv jarayon xisoblanadi.

Jamiyatni axborotlashtirish respublikamiz xalqi turmush darajasining yaxshilanishiga, ijtimoiy yextiyojlarning kondirilishiga, iqtisodning usishi hamda fan-texnika tarakkivyotining jadallashishiga xizmat kiladi.

Jamiyatni axborotlashtirish jarayonini 5 asosiy yunalishga ajratish mumkin:

- Mexnat, texnologik va ishlab chiqarish jaraeni vositalarini kompleks avtomatlashtirish.

- Ilmiy tadkikotlar, loyixalash va ishlab chiqarish axborotlashtirish.

- Tashkiliy- iktisodiy boshkarishni avtomatlashtirish.

- Axoliga xizmat ko'rsatish soxasini axborotlashtirish.

- Talim va kadrlar tayerlash jaraenini axborotlashtirish.

Bilim olishda, ya'ni ma'lum turdagi axborotlarni uzlashtirishda kompyuter tizimining yordami benixoya kattadir. Axborot qanday ko'rinishda ifodalanishidan qat'i nazar, uni yigish, saqlash, kayta ishlash va foydalanishda kompyuter texnikasining rolini quyidagilar belgilaydi:

Birinchidan, o`qitishda yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish standart (an'anaviy) tizimga nisbatan o`quv jarayonini jadallashtirib, talabada ilmga qizikishni oshiradi, ular ijodiy faoliyatini ustiradi, bilim berishga differentsial yondashish, olingan bilimlarni takrorlash, mustaxkamlash va nazorat qilishni engillashtiradi, talabani ukuv jarayonining sub'ektiga aylantiradi.

Ikkinchidan, yangi axborot texnologiyalaridan ta'lim-tarbiya jarayonida quyidagi shakllarda foydalanish mumkin bo'ladi:

- muayyan pedmetlarni ukitishda kompyuter darslari;

- kompyuter darslari—kurgazmali material sifatida;

- talabalarning guruxli va frontal ishlarini tashkillashtirishda;

- talabalarning ilmiy izlanishlarini tashkillashtirishda;

- talabalarning ukishdan bush vaktlarini to'g'ri tashkil qilish masalalarini xal yetishda va x.k.

Mexnat samaradorligining bundan keyingi o'sishi va faravonlik darajasini ko'tarish. katta xajmdagi multimediya axborotini (matn, grafika, video tasvir, tovush, animatsiya) qabul qilish ishlashga yangi intellektual vositalar va inson mashina interfeyslardan foydalanish asosidagina erishish mumkin.

Informatikada mexnat unumdorligini oshirish suratlari yetarli bo'lmasa, butun halq xo'jaligida samaradorligini o'sishi anchagina kamayib ro'y berishi mumkin.

Xozirgi dunyodagi barcha ish joylarining 50 foizi ga yaqin axborotni qayta ishlash vositalari bilan ta'minlangan..

Jamiyatni axborotlashtirish, yangi axborot texnologiyalari bilan ta'minlash

insonlarning turli – tuman ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishda muxim o'rin tutadi.

Inson axborot olami ichra yasharkan, voqeya xodisalar jarayonlarning bir – biriga aloqadorligini, o'zaro munosabatlari va moxiyatni tashkil yetish, o'z xayotidan kelib chiqayotgan murakkab savollarga ilmiy javob topish maqsadida ko'pdan - ko'p dadil va raqamlarga murojat qiladi.

Axborot tufayli nazariya amalyot bilan birikadi. Amaliyot nazariyasi nazariya yesa amalyotsiz mavjud ham bo'lmaydi, rivojlanmaydi ham.

Zavodlarimizning asosiy maqsadi informatika vositalarining ahamiyati to'g'risida fikir yuritish yemas, balki jamiyatning axborotga bo'lgan yexhtiyojini qondirishdagi usul va vositalar to'g'risida tushunchaga yega bo'lishdir.

Mazkur yehtiyoj doim mavjud bo'laveradi va biror -bir axborotli muxit doirasida qondiriladi. «Axborotli muxit» tushunchasiga xozirgi kunda ingformatika masalalarini o'rganishda muxim o'rin yegallaydi. Insoniyatni o'rab tturgan muxit o'z xizmatlariga ko'ra turlichadir – tabiy siyosiy, ijtimoiy, milliy va oylaviy ruxiy bo'lishi mumkin. Aniqrog'i bular xar birimiz yash bir butun muxitninig tekisliklaridir.

Mazkur tekisliklarining markazida axborotli muxit turadi va u barcha axborotli odimlarni boshqaradi: voqealikning moddiy axborotli muxitni boshqarish vositalari – yenergetik tamonlarini to'ldiradi, rivojlantiradi va bunda u turli ijtimoiy faktorlar bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

Axborotli muxitning tabiyatni tushunishda axborotning bilimga aylanishini o'rganish katta ahamiyatga yega. Bir qarashda bir xildak tuyiladi ammmo ular munosabatini chuqurroq o'rganishda axborotda bilimning kommunikativ «boshqa vositalar» o'rtasidagi bog'liqlik xususiyati borligini ko'ramiz.

Jamiyatda odamlar o'rtasidagi aloqa faktori bo'limlar o'rtasidagi «ko'prik» - bu axborotdir. Demak, bilimni «o'zi uchun» axborotga aylantirish mexanizii axborotli muxitini vujudga keltirishda aloxida o'rin yegallaydi. +adimda axborotli muxit juda qashshoq bo'lib, u tor doiradagi yeng kerak va chekli ma'lumotlar majmuasidan iborat yedi, bu xol odamlar orasidagi bog'liq doirasini ming yillab chegaralab keladi va odamning jamiyat axborotli muxitidagi xissani kamaytirib yuboradi.

Bugungi kunda ijtimoiy turli ko'rinishdagi axborotlar majmuasi keng va rivojlangan bo'lib, uning jamiyatda tutgan o'rni bexisobdir.

Oxirgi davrda axborotli muxitda katta o'zgarishlar bo'lib bormoqda. Ana shu o'zgarishlar qog'ozsiz texnologiya zaruriyatini keltirib chiqaradi. Bu yesa o'z navbatida, YEXM ning yanada keng rivojlanishiga sabab bo'ladi. Axborotli muxitning kelajakda inson xayotida o'rni va ahamiyati, bugungi holatdan ancha yuqori bo'lishi uchun bajarilishi lozim bo'lgan vazifalar qo'llamini kegaytirish talab yetiladi.

Respublikamizda axborotlashtirish keng yo'lga qo'yilishi bilan undagi xar bir fuqoroga kerakli paytda, kerakli miqdorda, kerakli sifatda olish imkoniyatlari ochilmoqda. Respublikamizdagi viloyatlar, shaxarlar, tumanlarga qarashli korxonalar, tashkilotlar va muassasalar zamonaviy kompyuter texnikalari bilan jixozlanib, ular maxsus qurilmalar (telefon tarmog'i, modem va boshqalar) yordamida axborotlarni uzatish va qabul qilish

imkoniyatiga yega bo'lmoqda. Insonning iqsodiy, yekologik, siyosiy va boshqa soxalarda fikirlash doirasining kengayishi axborotli muxitning sifat va miqdor jixatdan o'zgari ,yangi xusiyatga yega bbo'lgan axborotli muxitning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda.

Demak axborotlashtirish vaqtinchalik tadbir' yemas, rivojlanishning zarur vositasidir va axborotli muxitning hozirgi rivojlanish darajajasidagi holatini informatikasiz qo'llab bo'lmaydi. Axbortllarni tez, sifatli yg'ish saqlash, qayta ishlash va uzatish kabi vazifalarni bajarishda hisoblash texnikasining xizmati beqiyos yekaniga ishonch hosil qilmoqda. Iqsodiyotning boshqarishdagi o'zgarishlar, bozor munossabatlarga o'tish buxgalteriya xisobini tashkil qilish va olib berishga katta ta'sir ko'rsatadi. Xisobning xalqaro tizimlarga o'tishi amalga oshirilmoqda bu uning uslubiyatini yangi shakillarini ishlab chiqarishni talab qilad. Buxgalteriya xisobining axborot tizimi va uning kompyuterda ishlab chiqarishning tashkil qilishning ananaviy shakillari katta o'zgarishlarga uchragan. Xisobchidan korxonona moliyaviy xolatining ob'ektiv baholarini bilish, moliyaviy taxlil usullarini yegallash, qimmatli qog'ozlar bilan ishlashni bilish bozor jarayonlarida pul mablag'lar investitsiyalarini asoslash va boshqalar talab qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. БДулматова. Д.Буранова."Автоматлаштирилган офис технологиялари (Automated office technologies)". Global Congress of Contemporary Study virtual conference 2020 Multidisciplinary International Scientific Conference Pune, M.S, India www.econferenceglobe.com. November 7 th, 2020
2. БДулматова. Д.Буранова. "Таълим жараёнида электрон таълим ва ананавий таълимнинг интеграцияси". НамДУ илмий ахборотномаси. 2020 йил 2-сон. 366-373 бет.
3. Н.Каримов, Б.АДулматова, Д.Буранова. "Ақлли кишлоқ хужалигини юритишда ракамли технологияларнинг жорий этиш масалалари". «The XXI Century Skills for Professional Activity» International Scientific-Practical Conference. TASHKENT, UZBEKISTAN 2021, MARCH 15.
4. БДулматова, З.Запаров, Д.Буранова, "Способы защиты от интернет-мошенничеств". Научно-методический журнал "Academy". Россия. 2019 декабрь.
5. БДулматова, Д.Буранова, "Требования к созданию электронных образовательных ресурсов и технологии их использования". Научно-методический журнал "Academy". Россия. 2019 июль.
6. Н.Каримов, Б.АДулматова, Д.Буранова. "Кишлоқ хужалигида ракамли технологияларнинг жорий этиш масалалари". Academic research in educational sciences volume 2 | issue 3 | 2021.
7. В. А. Qulmatova, D. A. Buranova. "Problems of mathematical modeling in the cultivation of agricultural products". Academic research in educational sciences volume 2 | issue 6 | 2021.